

บทที่ 7

สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ภาพตัวแทน “ผีผู้หญิง” ในละครโทรทัศน์” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) แบบวิเคราะห์เนื้อหา (textual analysis) ที่มุ่งวิเคราะห์ การประกอบสร้าง ภาพตัวแทน “ผีผู้หญิง” ในละครโทรทัศน์ โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย เพื่อศึกษากระบวนการ ประกอบสร้างภาพตัวแทนของ “ผีผู้หญิง” ในละครโทรทัศน์ และผู้วิจัยได้ใช้แนวคิด ทฤษฎี ในการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องภาพตัวแทน (Representation)
2. แนวคิดการวิเคราะห์การเล่าเรื่อง (Narration)
3. แนวคิดเรื่องสตรีนิยม
4. แนวคิดเรื่อง จิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis)
5. แนวคิดเรื่อง การทำร่างกายให้เชื่อง (Docile body)

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาละครโทรทัศน์ ที่ปรากฏตัวละครเอกเป็น “ผีผู้หญิง” ตั้งแต่ปี 2540- สิงหาคม 2548 พบว่า ละคร “ผีผู้หญิง” มีทั้งหมด 20 เรื่อง แต่ละเรื่องผู้วิจัยจะเลือกตัวละคร “ผีผู้หญิง” ซึ่งเป็นตัวละครที่เด่นที่สุด 1 ตัว จากนั้นจึงนำตัวละครนั้น ๆ มาจำแนกแก่นเรื่องได้ 3 ปมปัญหาซึ่งประเด็นทั้งสามนี้ เป็นสิ่งที่ถูก “ประกอบสร้าง” ขึ้นมาเหมือนกับ “ผี” “ผู้หญิง” และ “สื่อมวลชน” ปมปัญหาเหล่านี้ ได้แก่

1. “ผีอรัก” หมายถึง “ผีผู้หญิง” ที่อยู่บนโลกนี้เพื่อรอคอยชายคนรักของตน มีจำนวน 12 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง พรายปรารถนา, เรือนนพเก้า, แม่ย่านาง, แม่นาค, แม่นาคพระโขนง, ตารีนุหงา, เกล็ดมรกต, บ้านนุชบาบับ, วิญญาณพิศวาส, แม่นาคพระนคร, ภูตพิศวาส, และ รัตติกาลยอดรัก

2. “ผีจำยอม” หมายถึง “ผีผู้หญิง” ที่ไม่ได้ต้องการอยู่บนโลกนี้ หากแต่ถูกจองจำให้ ต้องจำยอม มีจำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ อังกอร์, เสือ, ทายาทอสูร, ปะการังสีดำ, และเปรตวิเศษทัศน์

3. “ผีแม่” หมายถึง “ผีผู้หญิง” ที่อยู่บนโลกนี้เพราะต้องการดูแลบุตรหลานของตนให้ สามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง เมื่อแม่ไม่อยู่แล้ว มีทั้งหมด 3 เรื่อง ได้แก่ สะใภ้ซำสั๊, แม่ย่าเฮี้ยน, สุสาน คนเป็น และ ห้องหุ่น

จากนั้น ผู้วิจัยได้เลือกกรณีศึกษาขึ้นมาแก่นเรื่องละ 1 เรื่อง กล่าวคือ “ผีอรัก” ใช้กรณี ศึกษาเรื่อง พรายปรารถนา (ดราม่า), “ผีจำยอม” ใช้กรณีศึกษา เรื่อง เสือ (แฟนตาซี), ส่วน “ผีแม่”

ใช้กรณีศึกษา เรื่อง สะใภ้ซ่าส์ แม่ย่าเฮี้ยน (ตลก) แล้วจึงนำกรณีศึกษามาใช้เป็นตัวอย่างหลักในการวิจัย ส่วน “ผีผู้หญิง” ในละครเรื่องอื่น ๆ ผู้วิจัยจะนำมาวิเคราะห์เป็นตัวอย่างรอง เพื่อยกตัวอย่างประกอบความคู่ไปกับเรื่องที่เป็นกรณีศึกษาตามแก่นเรื่องที่ได้แบ่งไว้แล้ว

สรุปผลการวิจัย

1. ผีอรัก

“ความรัก” เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น นิยามความรักของแต่ละเพศ จึงแตกต่างกันไปตามวาทกรรมของสังคม ดังนั้น ผู้หญิง ที่ถูกมองว่าเป็นเพศที่เต็มไปด้วยอารมณ์ ความรู้สึก และไม่มีเหตุผล จึงยังคงรอยความรักต่างภพชาติ ในขณะที่ผู้ชายซึ่งเต็มไปด้วยเหตุผลและใช้สมองในการคิดและกระทำสิ่งต่าง ๆ จึงไม่รอความรัก เพราะเห็นว่าเหตุผลเรื่องความต่างภพชาตินี้ไม่สามารถที่จะทำให้ความรักของตนสมหวังได้

“ผีอรัก” เป็นการประกอบสร้างภาพ “ผีผู้หญิง” รอคอยความรักจากผู้ชายซึ่งสามารถเป็นเจ้าของดวงวิญญาณเธอตั้งแต่เขาทำให้เธอตกหลุมรัก และตั้งแต่นั้นมา เธอก็จะรอคอยความรักจากชายคนนั้น โดยไม่จำเป็นว่าเธอจะเคยมีความสัมพันธ์ในเชิงชู้สาวกับเขาหรือไม่ ทั้งนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า การที่ วิญญาณของ “ผีอรัก” ถูกครอบครองได้โดยง่าย แต่ไม่สามารถที่จะหลุดพ้นพันธนาการได้ง่ายนั้น ละครได้แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิง จำเป็นต้องมีชายคนรัก ไม่ว่าจะชายคนนั้นจะรักตนหรือไม่ หรือมีคนรักแล้วหรือไม่ก็ตาม หากแต่ต้องมีชายคนรักไว้ และผู้หญิงต้องพยายามที่จะได้รับความรักจากชายคนนั้น ไม่ว่าจะนานเพียงใดหรือมีอุปสรรคมากมายเท่าใดก็ตาม

“ผีอรัก” จะเป็นหญิงสาวสวยทั้งก่อนและหลังเสียชีวิต หากแต่ผู้ที่สมหวังในความรัก มักจะมีอายุในช่วง 20-35 ปี ส่วน “ผีอรัก” ที่มีอายุ 25 ปีขึ้นไป มักไม่สมหวังในการรอคอยความรัก กล่าวคือ เธออาจจะพบกับชายคนรักของตน แต่อาจถูกปฏิบัติแบบคนที่ไม่มีความรักให้แก่กัน

ทั้งนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ปรากฏการณ์นี้ว่า การที่สังคมสร้างให้ “ผีอรัก” ส่วนใหญ่ต้องตามหาผู้ชายคนรักและให้ผู้ชายคนนั้นครอบครองเธอได้ รวมทั้งการที่ “ผีอรัก” ที่มีอายุน้อยจะสุขสมใจกับความรักในตอนท้ายมากกว่า “ผีอรัก” ที่มีอายุมากขึ้น เป็นเพราะ ผู้หญิงที่มีอายุมากไม่สามารถผลิตประชากรได้ ดังนั้น ความรักแบบหนุ่มสาวจึงไม่ใช่สิ่งที่ “ผีอรัก” อายุมากคู่ควร หากแต่ “ผีผู้หญิง” ที่มีอายุมาก จะไปปรากฏใน “ผีแม่” ซึ่งเป็นปมปัญหาที่ถูกสร้างให้เหมาะสมผู้หญิงในวัยที่มีอายุมากขึ้น

“ผีรอรัก” มีการใช้อำนาจ 3 แบบ กล่าวคือ

- ผีที่ใช้อำนาจในทางลบ

“ผีรอรัก” ใช้อำนาจในทางลบเนื่องจากก่อนที่ “ผีผู้หญิง” จะเสียชีวิต เธอได้เชื่อฟังตามคำสั่งสอนของผู้ชาย โดยใช้อำนาจในทางที่ดีเท่านั้น แต่การทำให้เธอมีอำนาจหรือได้สิ่งที่ต้องการได้ จึงทำให้เธอหันมาใช้อำนาจในทางลบแทน

“ผีรอรัก” จะมีช่วงเวลาในการรอคอยความรักในสถานที่ที่ทั้งตนและชายที่ตนรักมีความทรงจำร่วมกัน ซึ่งเปรียบเหมือนกับที่ Tania Modleski, 1990 ได้กล่าวถึง แม่บ้านที่รอคอยสามีหรือลูกให้กลับมามีบ้านทุกวัน ๆ (อ้างถึงใน สมสุข หินวิมาน, 2545, น. 206) ดังนั้น การรอคอยของ “ผีรอรัก” จึงเปรียบเหมือนชีวิตของแม่บ้านผู้ที่มีละครเป็นตัวกลมเกลียว (socialised) ความคิดของตนอยู่นั่นเอง หากแต่ในละคร “ผีผู้หญิง” ชายผู้ที่เธอรอคอยไม่เคยกลับมา จนกระทั่ง “ผีรอรัก” ไม่สามารถทนรอต่อไปได้ จึงออกตามหาชายคนรักของตน โดยใช้อำนาจของ id และ พื้นฐานทางอำนาจของ “ผีรอรัก” ที่เกิดจากสถานที่ที่เธออยู่ ซึ่งเป็นสถานที่ของผู้หญิง ที่ได้สั่งสมอำนาจและแสดงอำนาจผ่าน “ผีรอรัก” หลังจากที่ถูกเก็บกดไว้ตลอดเวลาที่อยู่ในสังคมปิตาธิปไตย อำนาจนี้เป็นอำนาจที่ในทางลบ ซึ่งเป็นอำนาจที่ขัดกับอำนาจระบบปิตาธิปไตย เพราะเป็นอำนาจของผู้กระทำ (active) ที่ผู้หญิงปกติไม่สามารถทำได้ ดังนั้น “ผีผู้หญิง” จึงนำอำนาจนี้มาต่อรองกับระบบปิตาธิปไตย ทำให้ผู้ชายเข้าใจถึงอำนาจแท้จริงที่ผู้หญิงมี ผู้ชายจึงกลัวและทำให้ “ผีผู้หญิง” ได้ในสิ่งที่เธอต้องการ อย่างไรก็ตาม เมื่อเธอเหล่านี้แสดงอำนาจได้ไม่นาน อำนาจของเธอก็จะหมดลงอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เพราะสถานที่ที่เธอเหล่านี้แสดงอำนาจนั้นไม่ใช่สถานที่ของเธอ หากแต่เป็นสถานที่ของระบบปิตาธิปไตย อำนาจของผู้หญิง จึงมีอยู่อย่างจำกัด และอำนาจของเธอเหล่านี้ได้รับการตีความ หรือนำเสนอจากละครให้เป็นอำนาจในทางลบเสียส่วนใหญ่

ยิ่งไปกว่านั้น ในตอนท้าย เธอเหล่านี้ต้องได้รับการปลดปล่อยจากชาย โดยชายจะใช้ศีลธรรม หรือ superego ซึ่งละครได้แสดงให้เห็นว่า ผู้ชายมี แต่ “ผีรอรัก” หรือผู้หญิงนั้นมีเพียง id จึงเป็นหน้าที่ของผู้ชายที่ต้องเข้าไปปลดปล่อย “ผีรอรัก” โดยใช้อำนาจศีลธรรมของตนเข้าไปข่ม id ของ “ผีรอรัก” ไว้

อย่างไรก็ตาม ผลจากการใช้อำนาจในด้านลบหรือการต่อต้านปิตาธิปไตย คือ พวกเธอจะมีความน่ากลัวมากยิ่งขึ้น พวกที่มีจิตใจที่ดี จะโหดร้ายมากขึ้น หากเป็นพวกที่จิตใจโหดร้ายอยู่แล้วก็จะโหดร้ายกว่าเดิม มุ่งที่จะทำลายอุปสรรคทุกอย่างที่ขวางทางรัก

ความงามของเธอก็ผันผวนกับการใช้อำนาจในด้านลบ กล่าวคือ ยิ่งใช้อำนาจทางด้านลบมากเท่าไร ก็ยิ่งมีความงามลดลงมากเท่านั้น ซึ่งหมายความว่า ยิ่งใช้อำนาจในด้านลบมากเท่าไร แนวโน้มที่จะสมหวังในความรักก็ลดน้อยลง เพราะการกระทำของเธอต่อต้านอำนาจปิตาธิปไตย

เมื่ออำนาจในทางลบและความรักเป็นสิ่งที่สวนทางกัน “ผีรอรัก” ที่มีอำนาจในทางลบจึงมักไม่สมหวังในความรัก และความรักของชายที่มีต่อ “ผีรอรัก” เหล่านี้ก็ลดลง ดังนั้น เมื่ออยู่ต่อหน้าชายคนรัก “ผีรอรัก” ส่วนใหญ่จึงไม่แสดงอำนาจทางด้านลบออกมา ซึ่งหมายความว่าเธอยอมศิโรราบต่ออำนาจความรักของระบอบปีศาจไปโดย

- “ผีรอรัก” ที่ใช้อำนาจในทางบวก

“ผีรอรัก” เหล่านี้โดยส่วนมากอายุน้อยไม่มีชายคนรักตั้งแต่อ่อนตาย หากแต่เมื่อกลายเป็น “ผีรอรัก” แล้ว กลับมีความรักขึ้นมา แต่ความรักก็มีอุปสรรคเพราะคนและผีไม่สามารถที่จะอยู่ร่วมภพชาติเดียวกันได้ แต่ “ผีรอรัก” ที่ใช้อำนาจในทางบวก ก็ยังคงพยายามที่จะฝ่ากำแพงเหล่านี้ไป โดยอำนาจที่เธอเหล่านี้ใช้ มีแหล่งอำนาจจากชาย ซึ่งให้อำนาจผู้หญิงในกรอบของระบอบปีศาจไปโดย ซึ่งก็คือ การใช้อำนาจในทางบวก พวกเธอจึงเป็น “ผีรอรัก” ที่งดงาม อ่อนหวาน น่ารัก สามารถทำให้เชื่อได้ง่าย และเป็น “ผีรอรัก” ที่สมหวังในความรัก

เมื่อ “ผีรอรัก” เหล่านี้ใช้อำนาจในทางบวก จึงยังคงมีอำนาจที่คล้ายกับผู้ที่ “ถูกกระทำ” (passive) เหมือนเช่นเคย แม้จะมีอิทธิฤทธิ์เพิ่มขึ้นมาบ้าง แต่ก็ไม่สามารถที่จะกำจัดอุปสรรคไปได้อย่างรวดเร็วเหมือน “ผีรอรัก” ที่ใช้อำนาจในทางลบ ยิ่งไปกว่านั้น เวทย์มนต์ต่าง ๆ ที่ “ผีรอรัก” เหล่านี้มี กลับถูกนำไปเพื่อรับใช้ชายคนรักของเธอ เพราะความสัมพันธ์ของ “ผีรอรัก” ที่ใช้อำนาจในทางบวกกับชายที่เธอรักนั้น เป็นความสัมพันธ์ที่ “ผีรอรัก” เป็นทาสรับใช้ของชายที่เธอรัก และเธอก็ไม่สามารถที่จะเอามนต์คาถาที่มีไปทำสิ่งที่ไม่ดีได้ เนื่องจากมีอำนาจปีศาจไปโดยควบคุมอำนาจของเธออยู่

ในตอนท้าย “ผีรอรัก” ที่ใช้อำนาจในทางบวกจะสมหวังกับชายที่ตนรักเสมอ จึงเป็นภาพสะท้อนถึงการขัดเกลาผู้ชม ให้ทำตามตามที่ระบอบปีศาจไปโดยต้องการ เช่นเดียวกับ “ผีรอรัก” ที่ใช้อำนาจในทางบวก แล้วชีวิตก็จบลงด้วยความสุข

- “ผีรอรัก” ที่ใช้อำนาจในทางบวกและลบ

ลักษณะทางประชากรศาสตร์คล้ายกับ “ผีรอรัก” ที่ใช้อำนาจในทางลบ และมีแหล่งอำนาจมาจากที่อยู่อาศัย หรือแหล่งที่ไม่พัฒนา อำนาจในทางลบของเธอเกิดขึ้นมาจากจิตไร้สำนึก โดยที่เธอสามารถคานอำนาจกับระบอบปีศาจไปโดยได้ หากแต่ “ผีรอรัก” เหล่านี้แตกต่างจาก “ผีรอรัก” ที่ใช้อำนาจในทางลบ เพราะ พวกเธอมีการใช้อำนาจในด้านดี ทั้งนี้เกิดจากการที่เธอเหล่านี้รู้จักกับหญิงผู้เข้าใจและให้ความช่วยเหลือ “ผีรอรัก” จนเกิดเป็นมิตรภาพระหว่างผู้หญิง (female friendship) ซึ่งทำให้ “ผีรอรัก” ประเภทนี้ สามารถปลดปล่อยตนเองได้ในที่สุด

การกักขังและปลดปล่อย

- การกักขัง “ผีอรัก”

“ผีอรัก” ทั้งสามแบบนี้ ถูกกักขังด้วยสาเหตุเดียวกัน คือ ความรัก ทั้งนี้เป็นเพราะสังคมได้ประกอบสร้างความคิดในเรื่องความรักกับผู้หญิงว่า ผู้หญิงจะมีความสุขในชีวิตได้ ต้องได้รับความรัก หรือได้รับการเติมเต็มจากผู้ชาย จึงทำให้ “ผีอรัก” พยายามดิ้นรนที่จะมีความรักให้ได้ แม้ตัวจะตายก็ตาม

- การปลดปล่อย “ผีอรัก”

แม้การกักขังพวกเธอจะมีสาเหตุเดียวกัน หากแต่ “ผีอรัก” กลับมีการปลดปล่อยที่แตกต่างกันไป 3 แบบ กล่าวคือ

1. การปลดปล่อยโดยเพศชาย หรือศีลธรรม

“ผีอรัก” ที่จะได้รับการปลดปล่อยเช่นนี้ จะใช้อำนาจในทาง บวกอย่างเดียว หรือลบอย่างเดียว เพราะ “ผีอรัก” ที่ใช้อำนาจทางเดียวนั้น มักจะมุ่งใช้อำนาจเพื่อที่จะให้ชายที่ตนรักนั้น กลับมารักตน โดยไม่สนใจว่า อำนาจที่ตนใช้นั้นเป็นอำนาจที่ดีเพียงพอแล้วหรือไม่ สิ่งที่เราเหล่านี้ต้องการ คือ การปลดปล่อยจากเพศชาย หรือจากศีลธรรม เท่านั้น

ทั้งนี้เพราะพื้นฐานการสร้าง “ผีอรัก” ทั้งสองประเภทนี้ (ใช้อำนาจด้านบวก หรือลบอย่างเดียว) มีพื้นฐานมาจากการมองว่าผู้หญิง ไม่มีเหตุผล เป็นจิตไร้สำนึก มีพื้นที่อยู่ในบ้าน (domestic) ตามวิธีคิดแบบปรัชญาคู่ตรงข้าม (binary opposition) และมองว่าผู้ชายเป็นตัวแทนของเหตุผล และศีลธรรม โดยผ่านการขัดเกลามากกว่าผู้หญิง เพราะผู้ชายได้บวชเรียนมาแล้ว จึงมีหน้าที่ที่ต้องปลดปล่อยผู้หญิง โดยใช้ superego ที่ตนเองมี เพราะผู้หญิงมีแต่ id ผู้ชายจึงต้องเข้าไปแก้ไขปมของเธอ เพราะเธอไม่สามารถปลดปล่อยตนเองได้ “ผีอรัก” จึงได้รับการปลดปล่อยโดยใช้ศีลธรรม

เมื่อ “ผีอรัก” เหล่านี้ได้รับการปลดปล่อยแล้ว บางส่วนจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการเป็น “ผีอรัก” คือ ได้พบกับชายคนรักและอยู่ด้วยกันต่อไปอย่างมีความสุข ซึ่งหมายถึง การต้องกลับมาอยู่ในโลกของปิตาธิปไตย และบางส่วนก็จะถูกกำจัด หรือปลดปล่อยไปโดยไม่ได้กลับมาเกิดอีก แต่ปมในใจยังไม่ได้รับการแก้ไข เพราะเธอเหล่านี้ยังไม่ได้ถูกรักจากชายคนนั้น ๆ

2. การปลดปล่อย โดยผู้ชาย และ มิตรภาพระหว่างผู้หญิง (female friendship)

การปลดปล่อยแบบนี้ เป็นการปลดปล่อยที่คล้ายกับการปลดปล่อยโดยผู้ชาย และศีลธรรม หากแต่ “ผีอรัก” เหล่านี้ไม่ได้ต้องการการปลดปล่อยจากชายคนรักอย่างแท้จริง เพราะเธอเหล่านี้ได้ค้นพบแล้วว่า ยังมีความรักอื่นที่สำคัญเท่าเทียมกัน หรือมากกว่าความรัก

ระหว่างชาย-หญิง ซึ่งคือ มิตรภาพระหว่างผู้หญิง (female friendship) แต่อย่างไรก็ตาม เธอยัง “คิด” ว่า id ของเธอยังคงต้องการการเติมเต็มจากผู้ชาย แต่เธอไม่ได้ต้องการครอบครองสามีของเธอจริง ๆ เพียงแต่ได้พบกับเขา เธอก็พอใจ และสามารถไปสู่สุคติได้ แต่เธอต้องได้รับความเข้าใจ และมีมิตรภาพที่แน่นแฟ้นระหว่างหญิงมาทดแทนความรักจากชายที่เธอต้องการด้วย ซึ่งการปลดปล่อยแบบนี้ แสดงให้เห็นว่า ไม่ใช่เพียงชายเท่านั้นที่ปลดปล่อยหญิง แต่หากผู้หญิงช่วยเหลือกัน เธอก็สามารถปลดปล่อยกันและกันได้

3. การปลดปล่อยด้วยตัวของผู้หญิงเอง

การปลดปล่อย “ผีรกรัก” ด้วยตัวของเธอเอง มีลักษณะที่พัฒนามากกว่า “ผีรกรัก” แบบอื่น ๆ กล่าวคือ ตั้งแต่ต้นเรื่อง “ผีรกรัก” ไม่ได้ต้องการหาชายคนรัก หากแต่เธอต้องการหาสิ่งของแทนใจที่เธอคิดว่าสามารถปลดปล่อยตัวเธอไปได้ โดยที่เธอได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อนผู้หญิง ซึ่งมีมิตรภาพให้แกกัน หากแต่เพื่อนของเธอก็จากไป โดยที่ไม่ได้ช่วยให้เธอได้ปลดปล่อยตนเอง แต่ในที่สุด แม้เธอก็ไม่สามารถหาของสิ่งนั้นพบ แต่เมื่อเธอคิดตกในเรื่องความรักที่ผ่านมาในชีวิตของเธอ เธอก็สามารถที่จะปลดปล่อยตัวเธอไปได้เอง โดยไม่ต้องพึ่งพาใคร และสามารถปลดปล่อยจิตวิญญาณของเธอให้หลุดออกจากกรอบปิศาจไปโดย ไม่รัก ไม่แค้น และไม่ห่วงอีกต่อไป ซึ่งแม้จะเป็น “ผีรกรัก” ที่ไม่ประสบความสำเร็จในการขอความรัก หากแต่เป็น “ผีรกรัก” ที่สามารถรอดพ้นจากระบบปิศาจไปได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด

อย่างไรก็ตาม “ผีรกรัก” ที่ได้รับการนำมาทำเป็นละครมากที่สุด คือ “ผีรกรัก” ที่ได้รับการปลดปล่อยจากชาย หรือจาก superego นั่นเอง ส่วน “ผีรกรัก” ที่สามารถปลดปล่อยตนเองด้วยจากใช้มิตรภาพระหว่างผู้หญิง (female friendship) ก็กับการปลดปล่อยจากชาย หรือ “ผีรกรัก” ที่สามารถปลดปล่อยตนเองได้นั้น เป็น “ผีรกรัก” ที่เป็นกรณียกเว้น เพราะพบเพียงอย่างละหนึ่งเรื่องเท่านั้น ทั้งนี้ปริมาณการผลิตละคร “ผีรกรัก” ที่มีการปลดปล่อยที่ต่างกันนั้นสะท้อนให้เห็นสถานภาพการประกอบสร้างภาพตัวแทนของผู้หญิงในโลกละคร ว่า ในละครโดยทั่วไปนั้น ได้ประกอบสร้างภาพของ “ผีผู้หญิง” ให้คู่กับอำนาจ id และผู้หญิงจะหลุดจากสภาพนั้นได้ก็ต่อเมื่อเธอได้รับ superego จากชาย เพื่อที่จะมาปลดปล่อย id ของเธอไป ซึ่งเป็นการอ้างอำนาจอุดมการณ์ปิศาจไปโดยไว้ต่อไป

ส่วนผู้หญิงที่สามารถปลดปล่อยเองได้ หรือ ใช้อำนาจจากมิตรภาพระหว่างผู้หญิงนั้น อาจมีขึ้นได้ แต่ไม่ใช่รูปแบบที่ปรากฏมากนัก เพราะ ไม่มีการผลิตซ้ำ ซ้ำทวนอีกเลย

2. ผีจำยอม

“ผีจำยอม” มีการใช้อำนาจ 2 ประเภท คือ แบบที่ใช้อำนาจทั้งสองทาง และแบบที่ใช้ อำนาจทางลบทางเดียว อย่างไรก็ตาม “ผีจำยอม” ที่ใช้อำนาจทั้งสองทางนั้น จะใช้อำนาจใน ทางบวกเมื่อตนเองกลายเป็นคนเท่านั้น จึงหมายความว่า เธอเหล่านี้เมื่อกลายเป็น “ผีจำยอม” เธอจะใช้อำนาจในทางลบเท่านั้น ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า “ผีจำยอม” จะใช้อำนาจในทางลบเท่านั้น

“ผีจำยอม” โดยส่วนใหญ่มีลักษณะทางประชากรศาสตร์แตกต่างกันไป หากแต่ทั้งหมด เป็นผู้หญิงสวยและนับถือศาสนาพุทธ ซึ่งลักษณะทั้งสองนี้เองที่ทำให้ “ผีผู้หญิง” ส่วนหนึ่ง ต้อง กลายเป็น “ผีจำยอม” เพราะพุทธศาสนาที่สร้างกฎขึ้นมาเพื่อบังคับควบคุมผู้หญิงเท่านั้น จึงทำให้ “ผีผู้หญิง” ต้องจำยอมเนื่องจากเธอตกอยู่ในวาทกรรมของพุทธศาสนาในสังคมระบอบปิตาธิปไตย

“ผีจำยอม” จึงถูกกระทำให้เป็นสิ่งที่แสดงอำนาจของกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ที่มีความขัดแย้ง กัน 3 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มอำนาจปิตาธิปไตยภายในครอบครัว ซึ่งเป็นสาเหตุในการจ้องจ่า
2. กลุ่มอำนาจชายที่เข้าไปควบคุมธรรมชาติ ซึ่งเป็นผู้กักขัง
3. อำนาจของตัวแทนศาสนาและความทันสมัย ซึ่งเป็นผู้ปลดปล่อย

โดย “ผีจำยอม” จะถูกกระทำ โดยเริ่มจาก กลุ่มอำนาจปิตาธิปไตยในครอบครัวที่จะ เป็นสาเหตุให้เธอต้องถูกกักขังจากกลุ่มอำนาจชายที่เข้าไปควบคุมธรรมชาติ เพราะการที่กลุ่ม อำนาจทั้งสองสามารถกักขัง “ผีผู้หญิง” ที่เป็นสมบัติของกลุ่มอำนาจแรกได้ นับว่าเป็นการแสดง อำนาจที่ตนมีเหนือกว่า กลุ่มอำนาจแรก ยิ่งไปกว่านั้น กลุ่มอำนาจที่สองยังให้อำนาจแก่ “ผีจำยอม” แต่แล้ว กลุ่มอำนาจที่สาม ซึ่งเป็นกลุ่มอำนาจที่มีความขัดแย้งกับกลุ่มอำนาจที่สอง ก็ได้เข้ามา ปลดปล่อย “ผีจำยอม” ให้เป็นอิสระ โดยใช้วิธีการทำร้าย “ผีจำยอม” เพื่อให้เธอสละอำนาจ หรือ ละทิ้งอำนาจที่ตนมีอยู่ เพื่อที่จะแสดงอำนาจของตนที่มีเหนือกลุ่มอำนาจที่สอง จากนั้นเธอก็จะ กลายสภาพเป็นวิญญาณที่ไร้อำนาจ และต้องขอใช้กรรมที่ตนเคยทำไว้เมื่อตอนที่เป็น “ผีจำยอม” ดังนั้น “ผีจำยอม” จึงเป็นเพียงพื้นที่ในการแสดงอำนาจของกลุ่มต่าง ๆ ที่เมื่อเธอหมดประโยชน์ จากการแสดงอำนาจต่าง ๆ แล้ว เธอก็ต้อง “ถูกกระทำ” เหมือนผู้หญิงทั่วไปเช่นเดิม

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า สิ่งเหล่านี้เป็นภาพจำลองสถานการณ์ของผู้หญิงในสังคม ที่ไม่มีทาง เลือกลงในการดำเนินชีวิต เพราะชีวิตของเธอได้ถูกกำหนดเอาไว้หมดแล้วจากกลุ่มอำนาจต่าง ๆ แต่ แม้จะไม่สามารถหลีกเลี่ยงหนีสถานะเหล่านี้ได้ แต่ “ผีจำยอม” ก็ยังสามารถที่จะต่อรองอำนาจของฝ่าย หนึ่งโดยใช้อำนาจของอีกฝ่ายหนึ่งได้เช่นกัน โดยการที่เธอหนีจากกลุ่มอำนาจนี้เพื่อไปเข้ากับอีก

กลุ่มอำนาจหนึ่ง หรือการมีทาสรับใช้อำนาจต่าง ๆ ของตนเป็นชาย ซึ่งก็เป็นอีกทางเลือกในการแสดงอำนาจเช่นกัน

อำนาจของกลุ่มที่น่าสนใจ คือ อำนาจของชายที่เข้ามาครอบครองธรรมชาติ เพราะโดยปกติแล้ว อำนาจของธรรมชาตินั้นจะอยู่ข้างเดียวกับกับผู้หญิง หากแต่ในกรณีของ “ผีจายอม” นี้ อำนาจธรรมชาติ กลับกลายเป็นอำนาจของผู้ชาย ทำให้เห็นว่า แม้แต่แหล่งอำนาจซึ่งเคยคิดว่าเป็นของผู้หญิงมาก่อน แต่แท้จริงแล้ว จากแหล่งอำนาจเดียวกัน กลับมีอำนาจชายที่เหนือกว่าอำนาจของผู้หญิง

อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงที่ถูกอำนาจของชายที่เข้ามาครอบครองธรรมชาตินั้นกักขัง ก็จะได้รับปลดปล่อยโดยกลุ่มอำนาจที่เป็นตัวแทนของศาสนาและความทันสมัย ที่จะใช้วิธีการปลดปล่อยไปตามความประพฤติของ “ผีจายอม” กล่าวคือ หาก “ผีจายอม” สำนึกตนในการกระทำที่ผ่านมาของตน ว่าเป็นการใช้อำนาจไม่ดี เป็นสิ่งที่ผิด “ผีจายอม” เหล่านั้น จะได้อยู่บนโลกนี้ต่อไป แต่อาจอยู่ในร่างของคน หรือสัตว์ หรือไปเกิดใหม่ ส่วน “ผีจายอม” ที่ไม่ได้สำนึกผิด ก็จะถูกกำจัดให้ออกไปจากโลกนี้ด้วยวิธีการที่รุนแรง ซึ่งไม่ว่าจะด้วยวิธีการปลดปล่อยแบบใดก็ตาม ผู้หญิงเท่านั้นที่จะปลดปล่อย “ผีจายอม” ได้

3. ผีแม่

“ผีแม่” ใช้อำนาจในทางบวกทั้งหมด และจุดมุ่งหมายของการเป็น “ผีแม่” คือ เพื่อดูแลบุตรหลานให้สามารถมีชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขเมื่อตนได้จากไปแล้ว ทั้งนี้ “ความเป็นแม่” ไม่ได้จำกัดเพียงผู้ให้กำเนิด แต่หมายถึงผู้ที่เลี้ยงดูเปรียบดั่งแม่ด้วย

ลักษณะทางประชากรศาสตร์ของ “ผีแม่” มีลักษณะเหมือนกันทั้งหมด คือ สวยตามวัย มีอายุ 35 ปีขึ้นไป นับถือศาสนาพุทธ มีอาชีพการงานที่ดี เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว ทั้งหมดมีลักษณะการสมรสที่แตกต่างจากกรอบประเพณีทั่วไป เป็นชนชั้นกลางค่อนข้างสูง มีโรคประจำตัวที่ทำให้เสียชีวิตก่อนวัยอันควร ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ภาพของการเป็นแม่นั้น เป็นภาพของผู้ที่ต้องมีวุฒิภาวะมากพอ แต่ด้วยเหตุที่พวกเขาสามารถหาเลี้ยงครอบครัวได้เองและมีลักษณะการสมรสที่ไม่เหมือนตัวละครทั่วไป จึงเป็นตัวละครที่มีลักษณะเบี่ยงเบนไปจากตัวละครแม่ หรือตัวละครที่เป็นผู้หญิงที่เป็นคนดีทั่วไป

เมื่อ “ผีแม่” เหล่านี้เสียชีวิตไปแล้ว พัฒนาการทางกายภาพของพวกเขาก็จะถดถอย แต่สามารถปกป้องลูกได้มากขึ้น และพัฒนาการทางจิตใจและอำนาจก็จะยิ่งมากขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะ “ผีแม่” เหล่านี้ ได้อยู่ในสถานะของผี ซึ่งได้ไปพบเห็นสิ่งต่าง ๆ หรืออยู่ในสภาวะที่ทำให้ปลงอนิจจัง

ได้มากขึ้น ดังนั้น พวกเธอจึงมีความศรัทธา ชอบทำบุญกุศล หรือพยายามสั่งสอนให้คนเป็นคนดี ยึดมั่นในความดีและพระธรรมคำสอนเป็นอย่างมาก ดังนั้น ด้านหนึ่งของ “ผีแม่” จึงเป็นเหมือนผู้ที่ได้รับอำนาจจากศาสนา และสามารถกระทำการตัดสินคนว่า กระทำสิ่งนี้ดีแล้วหรือไม่ และทำให้อำนาจและบารมีของ “ผีแม่” มีมากขึ้นเป็นเงาตามตัว ทั้งนี้ เพราะจิตใจที่ผ่องใสมากขึ้นของ “ผีแม่”

“ผีแม่” จะใช้เวลาทั้งหมดทุ่มเทให้กับลูก ดังนั้น เมื่อตายไปเป็น “ผีแม่” จึงกลับไปหาลูกทันที ซึ่งต่างจาก “ผีผู้หญิง” ประเภทอื่น ๆ ที่จะมีระยะเวลาในการบ่มเพาะอำนาจ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการเป็น “ผีแม่” นี้ไม่ได้ถูกบังคับให้ต้องเป็น หากแต่ “ผีแม่” ทุกคนเต็มใจที่จะทำหน้าที่นี้

นอกจากนี้ แม่แหล่งอำนาจของ “ผีแม่” จะเป็นภายในบ้านหรือในบริเวณที่เป็นที่ของตนก็ตาม หากแต่ในสถานที่อื่น บารมีของ “ผีแม่” ก็ยังคงมีอยู่ โดยบริวารของ “ผีแม่” ซึ่งมีทั้งคนและผีนั้น จะเป็นผู้คอยดูแล “ผีแม่” และลูก ๆ ของ “ผีแม่” อยู่ตลอด

ในขณะที่เดียวกัน “ผีแม่” มีวัตถุประสงค์ในการอยู่เพื่อดูแลลูกของตนให้มีความสุข ดังนั้น เมื่อมีผู้ใดที่จะทำอันตราย หรือทำให้ลูกของตนไม่มีความสุข “ผีแม่” จะพยายามจัดการคนเหล่านั้น ด้วยวิธีการของตนเอง โดย “ผีแม่” อาจอ้างว่า ที่ทำไปทั้งหมดเพื่อสั่งสอนให้คนเหล่านั้นเป็นคนดี แต่ในบางครั้งก็เป็นการใช้ประโยชน์จากอำนาจเหล่านี้ด้วย

แหล่งอำนาจของ “ผีแม่” มาจากพุทธศาสนา เพราะพุทธศาสนาเอนเอียงที่ทำให้ “ผีแม่” สามารถข้ามชั่วอำนาจจากอำนาจของผู้หญิง ไปใช้อำนาจของฝ่ายชาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ใช้อำนาจทางพุทธศาสนาได้ ซึ่งเมื่อ “ผีแม่” จะใช้อำนาจของพุทธศาสนาในฐานะผู้ทรงศีล พวกเธอจึงสามารถใช้อำนาจของพุทธไปในทางใดก็ได้ เพราะเธอมีสิทธิอย่างชอบธรรม ดังนั้น การที่ “ผีแม่” ลงโทษ หรือฆ่าคนแล้ว จึงไม่ใช่สิ่งที่ผิด นอกจากนี้ อำนาจที่ “ผีแม่” ได้รับนั้น ไม่ใช่สิ่งที่บังคับหรือฝืนใจ “ผีแม่” หากแต่เป็นอำนาจที่เกิดจากการประนีประนอมกันระหว่างอำนาจปิศาจไปโดย และอำนาจทางพุทธศาสนา ซึ่งถ่ายทอดมายัง “ผีแม่” ที่สามารถประพาศิตินให้เข้ากับอำนาจเหล่านี้ได้ และสามารถนำอำนาจเหล่านี้มาใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเองด้วย

อย่างไรก็ตาม ในตอนท้ายของละคร “ผีแม่” พวกเธอก็จะต้องจากไป เมื่อลูก ๆ ของเธอสามารถใช้ชีวิตโดยปราศจากเธอได้อย่างมีความสุข แต่การที่เธอจะจากไปเมื่อใดนั้น “ผีแม่” จะเป็นผู้ที่เลือกเอง ว่าเวลาใด หรือว่าเมื่อใดที่เธอต้องการไป อย่างไรก็ตาม การที่ “ผีแม่” จะจากไปนั้น เธอก็ต้องอาศัยอำนาจของพุทธศาสนา ในการปลดปล่อยอำนาจของเธอเช่นกัน

ทั้งนี้ การประกอบสร้างภาพให้ “ผีแม่” ดำรงตนอยู่ในโลกธรรมและในตอนจบลูก ๆ ของพวกเธอก็ใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข สามารถอยู่รอดปลอดภัยได้ ซึ่งการที่ลูก ๆ สามารถเอาตัวรอดไปได้ตลอดรอดฝั่งนี้ เป็นความหวังของแม่ทุกคนที่จะได้เห็น ดังนั้น ละครจึงได้ชัดเกลา (socialised) ผู้ชมที่เป็นแม่ให้ทำหน้าที่เป็น “แม่ที่ดี” แต่ในที่นี้บทบาทหรือหน้าที่อื่น ๆ ที่ไม่ปรากฏในชนบของตัว

ละครที่ดีในละครโทรทัศน์นั้น กลับพบว่ามิในตัวละคร “ผีแม่” แต่สิ่งเหล่านั้น ก็ไม่เกี่ยวข้อง หรือไม่กระทบกับ “ความเป็นแม่ที่ดี” ของ “ผีแม่”

อภิปรายผล

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า การประกอบสร้าง “ผีผู้หญิง” มีอุดมการณ์ บางอย่างแฝง และลดรูปอยู่เป็นอำนาจต่าง ๆ ทั้งที่มีอำนาจกับตัวสาร (ตัวละคร “ผีผู้หญิง”), มีอำนาจกับผู้รับสาร ซึ่งส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มผู้หญิง ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ (2543) ได้กล่าวว่า “ละครโทรทัศน์เป็น กระบวนการผลิตและสืบทอด “วัฒนธรรมของผู้หญิง” (Women culture) ที่สำคัญที่สุด” ซึ่งผู้วิจัย สามารถสังเคราะห์วิธีการการประกอบสร้าง “ผีผู้หญิง” ของอุดมการณ์ที่อยู่เบื้องหลังได้ ดังนี้

1. แนวความคิดแบบปรัชญาคู่ตรงข้าม (binary opposition)

แนวความคิดแบบปรัชญาคู่ตรงข้าม จะมองว่า ทุกสิ่งมักจะมีสิ่งที่ตรงข้ามกันเสมอ ดังภาพการเปรียบเทียบ

หญิง	ชาย
อ่อนแอ	แข็งแรง
อารมณ์	เหตุผล
id	superego
ถูกกระทำ	กระทำ
ไม่มีอำนาจ	มีอำนาจ

เมื่อการเปรียบเทียบนี้มีการให้ค่าของแต่ละฝ่ายต่างกัน (value judgment) เช่น การใช้เหตุผล เป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับว่าดีกว่าการใช้อารมณ์ หรือการเป็นผู้กระทำ ย่อมดีกว่าการถูกกระทำ เมื่ออุดมการณ์ลักษณะนี้ได้ถูกถ่ายทอดออกไปในลักษณะตอกย้ำซ้ำทวน โดยที่อาจจะเปลี่ยนแปลงเนื้อหาออกไปบ้าง แต่ไม่ได้เปลี่ยนการให้ค่าของผู้ชายที่ดีกว่าหญิง และเมื่อคนส่วนใหญ่ ยอมรับเรื่องนี้ ก็จะกลายเป็นว่า ความเป็นเพศชาย ดีกว่า ความเป็นเพศหญิงไปโดยปริยาย ทั้ง ๆ ที่ ในความเป็นจริงแล้ว คุณสมบัติเหล่านี้ก็เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาให้เป็นเพศหญิง หรือชาย และคุณสมบัติเหล่านี้ก็มีทั้งข้อดีและข้อเสียแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับว่าอยู่ในบริบทใด

อย่างไรก็ตาม ในกรณีของ “ผีผู้หญิง” นั้น ได้ทำให้แนวคิดปรัชญาคู่ตรงข้ามเปลี่ยนแปลง ไปจากเดิม กล่าวคือ จากเดิมที่ละครประกอบสร้างว่า ชายจะเป็นผู้ที่มีอำนาจ และผู้หญิง จะเป็นผู้

ที่ไม่มีอำนาจ หากแต่ในละคร “ผีผู้หญิง” ได้ทำให้ชั่วอำนาจก็จะเปลี่ยนไป จากการเปลี่ยนสถานะ “คน” ให้กลายเป็น “ผี” โดยบางครั้ง อำนาจอาจเปลี่ยนแบบสลับชั่วอำนาจ กล่าวคือ ผู้หญิงจะมีอำนาจมากขึ้น และผู้ชายก็จะเป็นฝ่ายที่อ่อนแอ และในบางครั้ง แม้ “ผีผู้หญิง” จะมีอำนาจมากขึ้น หากแต่ผู้ชายก็กลับมีอำนาจมากกว่าและควบคุมเธออยู่

อย่างไรก็ตาม จากทฤษฎีวิเคราะห์ แบบความสัมพันธ์เชิงชั่วคราวข้ามนั้น อาจแสดงให้เห็น แค่เพียงว่า “ผีผู้หญิง” มีอำนาจหรือไม่เท่านั้น หากแต่ในความเป็นจริงแล้ว อำนาจของ “ผีผู้หญิง” แต่ละตน และแต่ละประเภท ก็จะมี ความแตกต่างในเรื่องระดับของอำนาจอีกด้วย เช่น ในกรณีของ “ผีอรัก” ที่มีอำนาจเช่นเดียวกันกับ “ผีแม่” หากแต่ “ผีอรัก” ไม่สามารถใช้อำนาจ หรือมีอำนาจมากเท่ากับ “ผีแม่” ได้ เพราะว่า “ผีอรัก” ต้องได้รับการปลดปล่อยตามที่ชายผู้ที่เธอรักต้องการ (ยกเว้นเพียงบางเรื่อง ที่ไม่มีการผลิตซ้ำอุดมการณ์อีกเลย) ซึ่งต่างจาก “ผีแม่” ที่มีอำนาจในการปลดปล่อยตนเองได้ และไม่มีใครสามารถนำวิญญาณของเธอไปได้ ถ้าเธอไม่ต้องการ

2. การกักขัง-ปลดปล่อย และการต่อสู้ของ “ผีผู้หญิง”

“ผีผู้หญิง” จะถูกกักขังและปลดปล่อยด้วยปัจจัยเหล่านี้ข้อใดข้อหนึ่ง หรือมากกว่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม พวกเธอก็จะพยายามที่จะต่อสู้ หรือต่อรองกับอุดมการณ์เหล่านี้ แม้ว่าในตอนจบ เธอจะสามารถทำได้สำเร็จหรือไม่ก็ตาม

2.1 ความรัก

การกักขัง “ผีผู้หญิง” ด้วยการประกอบสร้างนิยามความรักของผู้หญิง ด้วยว่า ผู้หญิง ต้องมีความรักระหว่างหญิง-ชาย ชีวิตจึงจะมีความสุข จึงทำให้ผู้หญิงเฝ้ารอและคอยความรักจากชาย ด้วยเชื่อว่า ความรักจะเติมเต็มให้กับชีวิตเธอได้ ดังนั้น “ผีอรัก” ส่วนหนึ่ง จึงถูกจองจำจากการรอคอยความรัก โดยระหว่างที่เธอถูกจองจำนั้น เธอจะใช้อำนาจจาก id ซึ่งเป็นอำนาจที่ “ผีผู้หญิง” ในการพยายามต่อสู้เพื่อออกตามหา และเพื่อที่จะได้พบชายคนที่เธอรัก และเมื่อเธอได้พบกับชายคนรักของเธอแล้ว superego ของเขาจะทำให้ id ของเธอและความเป็น “ผีอรัก” ของเธอหมดอำนาจลง

อย่างไรก็ตาม วิธีการปลดปล่อย “ผีอรัก” จากบ่วงรักนั้น ไม่ได้จำกัดเพียงการใช้ อำนาจ superego มาข่ม id ของเธอเท่านั้น หากแต่ยังปลดปล่อยได้ อีก 2 วิธี คือ ใช้มิตรภาพระหว่างผู้หญิง (female friendship) รวมกับการที่มีชายคนรักมาปลดปล่อย (แต่ไม่ได้ใช้อำนาจของ superego เข้ามากำจัด id ของเธอไป) และการปลดปล่อยโดยตัวของ “ผีอรัก” เอง ซึ่งทั้งสองวิธีนี้ มีการผลิตเพียงครั้งเดียว และไม่มีการผลิตซ้ำ ซ้ำทวนอีกเลย ซึ่งทำให้เห็นว่า โดยส่วนใหญ่

แล้ว ละครทำให้เห็นว่า ผู้หญิง ก็ยังคงต้องรอคอยความรักจากชาย แต่ในขณะเดียวกัน ผู้หญิงก็สามารถที่จะลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อออกตามหาชายคนรักของตนได้ โดยที่ไม่ต้องรอคอยการ “ถูกกระทำ” อยู่ฝ่ายเดียวเช่นกัน

2.2 กรรม

การกักขัง “ผีผู้หญิง” ด้วย “กรรม” พบได้มากที่สุดในเรื่อง “ผีจำยอม” แต่โดยส่วนมากแล้ว ผู้สร้างกรรม ไม่ใช่ “ผีจำยอม” หากแต่เป็นชายผู้ใกล้ชิด หรือเป็นคนในครอบครัวของเธอได้สร้างกรรมนั้นไว้ อย่างไรก็ตาม การที่ “ผีผู้หญิง” ต้องรับ “กรรม” แทนชายผู้ก่อกรรม แสดงให้เห็นถึงวาทกรรมของอำนาจปิศาจในพุทธศาสนาที่แสดงผ่านงานละคร ว่า จะลงโทษผู้หญิงที่ไม่ประพฤติตนตามกฎศีลธรรมเท่านั้น หรือแม้บางครั้ง ผู้หญิงเหล่านี้จะไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับกรรมนั้น ๆ หากแต่ชายผู้ใกล้ชิดเธอทำผิด เธอก็ต้องถูกลงโทษด้วย ส่วนผู้ชายที่ไม่ทำตัวตามกฎศีลธรรม สามารถมีชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข หรืออาจโดนลงโทษเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ละคร “ผีจำยอม” ได้แสดงให้เห็นว่า ในระหว่าง “ผีจำยอม” ต้องทนทุกข์ทรมานกับสิ่งที่ตนไม่ได้ก่อไว้ หรืออาจมีส่วนร่วมกับการกระทำนั้น แต่ชายผู้เป็นคนก่อกรรม กลับไม่ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนทำเท่าใดนัก อย่างไรก็ตาม ตลอดทั้งเรื่อง “ผีจำยอม” จะพยายามต่อสู้เพื่อให้ตนได้มาซึ่งอิสรภาพที่ถูกกักขัง และถูกกักขังโดยพุทธศาสนา และในตอนท้าย เธอทั้งหมดก็จะได้รับการปลดปล่อยจากอำนาจของความเป็นเมือง แต่การปลดปล่อยนั้น มีได้หลายวิธี ซึ่งขึ้นอยู่กับว่า “ผีจำยอม” นั้นจะสำนึกผิดในสิ่งที่ตนกระทำไปหรือไม่ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าละคร “ผีจำยอม” ตั้งกรอบศีลธรรมไว้เพื่อหวังเหนี่ยวอำนาจและอิสรภาพของผู้หญิงในระบบปิศาจในไทยเท่านั้น

2.3 พรหมจรรย์

การกักขัง “ผีผู้หญิง” ด้วยพรหมจรรย์นั้น เป็นกระบวนการทำให้เป็นอื่น (otherness) กล่าวคือ จากเดิมที่พรหมจรรย์ที่เคยเป็นของผู้หญิง และเป็นสิทธิของผู้หญิงที่จะให้ใครก็ตามที่เธอพึงใจ แต่ “ผีผู้หญิง” ในละครโทรทัศน์กลับถูกประกอบสร้างให้ไม่มีสิทธิเหนือ “พรหมจรรย์” ของตน หากแต่สิทธินี้เป็นของชายผู้ที่จะนำพรหมจรรย์มาใช้ควบคุม “ผีผู้หญิง” เพื่อให้เธอทำสิ่งต่าง ๆ ตามที่ตนต้องการ เช่น บังคับให้ ณ จันทร์ (จากเรื่อง เสือ) ต้องไม่ให้พรหมจรรย์ให้พรหมพยัคฆ์ แม้จะโดยที่เธอตั้งใจ หรือถูกขืนใจก็ตาม เพราะไม่เช่นนั้น เธอจะต้องกลายเป็นเสือสมิง มีชีวิตที่เป็นอมตะไปตลอดกาล ดังนั้น ณ จันทร์ลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อที่จะไม่ยอมให้พรหมจรรย์นี้กับพรหมพยัคฆ์ และเธอก็ค้นพบว่า ตนเองสามารถให้พรหมจรรย์กับบักชะ และทำพิธีต่าง ๆ ให้เธอสามารถหลุดพ้นจากคำสาปได้ แต่ในที่สุด แม้เธอจะให้พรหมจรรย์กับบักชะไป แต่เธอก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงชะตากรรมของเธอได้ เพราะเธอก็ต้องกลายเป็นเสือไปตลอดกาล

อย่างไรก็ตาม “ผีผู้หญิง” บางตนก็สามารถที่จะต่อสู้กับความคิดเรื่องพรหมจรรย์นี้ได้ เช่น คุณมรกต (จากเรื่อง บ้านบุษบาบับณ) ที่แต่งงานกับน้องชายท่านเจ้าของบ้านบุษบาบับณเพื่อครอบครองเพชรห้าสี และเพื่อที่จะรอดอยรักจากเดชดำรังซึ่งเป็นหลานชายของสามีเธอ แต่ในที่สุดแล้ว แม้คุณมรกตจะฝ่าฝืนเรื่องของพรหมจรรย์ คุณมรกตก็ต้องติดบ่วงของความงามและความรักอีกอยู่ดี

2.4 ความงาม

การกักขังด้วยความงามนี้ เป็นสิ่งที่พบใน “ผีผู้หญิง” ทุกประเภท ผู้วิจัยพบว่า “ผีผู้หญิง” จะเป็นผีสาวสวย แม้ใน “ผีแม่” ซึ่งเป็นกลุ่มของ “ผีผู้หญิง” ที่มีอายุมาก พวกเธอก็ยังคงเป็น “ผีแม่” ที่มีความงามตามวัยเช่นกัน ดังนั้น เมื่อความงามเป็นสิ่งที่อยู่ในตัวตนของ “ผีผู้หญิง” ทุกตน ดังนั้น ความงาม จึงเปรียบเสมือนกับดักที่ทำให้ผู้หญิงถูกกักขัง และไร้อำนาจ

อย่างไรก็ตาม ก็ได้หมายความว่า ภายใต้ร่างกายที่สวยงามจะปราศจากการต่อต้าน หรือต่อรอง เพราะจะเห็นได้จาก “ผีอรัก” ในเรื่องวิญญาณพิศวาส ที่เคื่อง ซึ่งเป็นผู้สาวที่จะแปลงร่างเป็นสาวงามเมื่อเวลาที่ตนเองออกล่าเหยื่อ และเพื่อที่จะกินผู้ชาย

นอกจากนี้ การที่ “ผีแม่” ปรากฏร่างที่มีความงามอยู่บ่อยครั้งนั้น แต่ในบางครั้ง “ผีแม่” เองก็ตั้งใจที่จะทำให้รูปลักษณ์ความงามของตนเองเปลี่ยนแปลงไปเป็นความน่าเกลียดเพื่อที่จะแสดงอำนาจ เช่น การที่ ลั่นทม (จากเรื่อง สุสานคนเป็น) แสดงร่างที่น่ากลัวของตนเอง เพื่อให้สามีและภรรยาหนีหวาดกลัว การที่คุณนายพรทรัพย์ทำร่างให้น่าเกลียด เพื่อขับไล่คนไม่ดีไปจากชีวิตของลูกเธอ และอารีย์ ที่สามารถใช้ร่างที่มีความงามแสดงอำนาจโดยการเป็นหุ่น

2.5 ความเป็นแม่

การกักขังด้วย “ความเป็นแม่” นั้น ไม่ได้เป็นการกักขัง “ผีผู้หญิง” และต่อสู้ดังเช่น “ผีผู้หญิง” แบบอื่น ๆ เพราะ “ผีแม่” นั้น มีการใช้อำนาจในทางบวกและได้พยายามต่อรองและต่อสู้กับอำนาจต่าง ๆ เหล่านี้ตลอดเวลา ดังนั้น ความเป็นแม่ที่ถูกจองจำนั้นจึงเป็นความเต็มใจทั้งของผู้ที่จองจำ (อำนาจรัฐ) และความพอใจของ “ผีแม่” แม้ว่าสังคมประกอบสร้างให้ผู้ที่ เป็นแม่ต้องอยู่ดูแลลูกของตนจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตและแม้เธอจะตายไปแล้วก็ตาม แต่หาก “ผีแม่” ไม่ต้องการที่จะดูแลลูกจนถึงวันที่ลูกสามารถอยู่ได้เองแล้ว หรือหาก “ผีแม่” ต้องการดูแลลูกหลังจากที่สามารถขจัดภัยพาลต่าง ๆ ให้ลูกได้แล้ว พวกเธอก็สามารถที่จะทำได้ เพราะผู้ที่กำหนดว่า “ผีแม่” จะจากโลกนี้ไปยังปรโลกเมื่อใด ก็คือตัวของ “ผีแม่” เอง ดังนั้น แม้ว่า “ผีแม่” จึงถูกกักขังด้วยวาทกรรม “ความเป็นแม่” หากแต่การกักขังนี้ก็เป็นความเต็มใจของ “ผีแม่” รวมทั้งอำนาจของรัฐ และอำนาจของพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน

2.6 ความเป็นเมือง

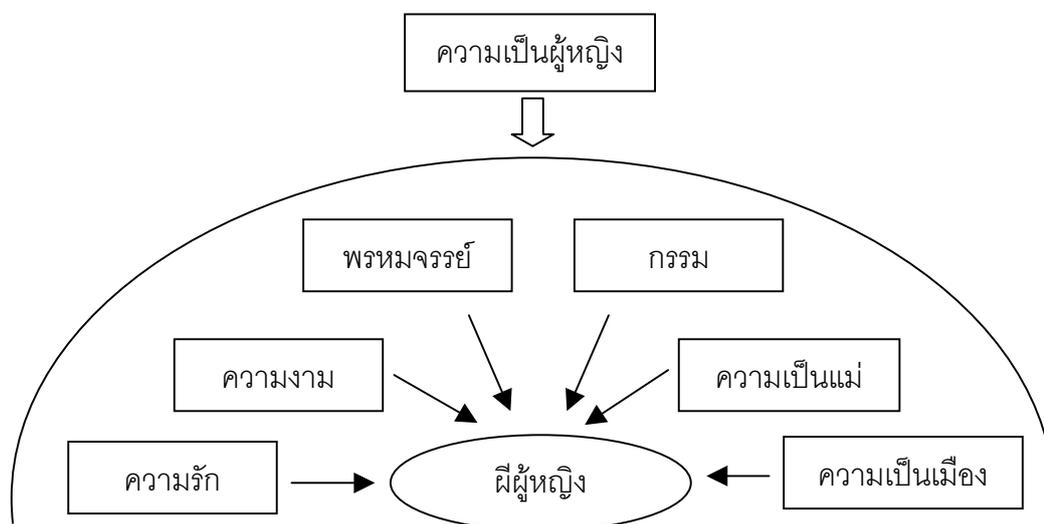
แม้ “ผีผู้หญิง” จะไม่ได้ถูกกักขังจากความเป็นเมือง แต่เธอเหล่านี้มักจะได้รับ การปลดปล่อยจาก ความเป็นเมืองหรือความทันสมัย ซึ่ง “ผีจำยอม” จะเป็นผีที่ได้รับการปลดปล่อย จากความเป็นเมืองมากที่สุด กล่าวคือ “ผีจำยอม” โดยส่วนใหญ่จะถูกกักขังด้วยอำนาจของ พิศาจปโตยที่เข้ามาครอบครองธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่ยังไม่พัฒนา ดังนั้น การที่จะปลดปล่อยเธอ เหล่านี้ได้ จึงต้องใช้ความเป็นเมืองในการปลดปล่อย “ผีจำยอม”

โดยสรุปแล้ว การกักขังเหล่านี้กระทำโดยอำนาจของชายที่ยังมีชีวิตอยู่บนโลก ซึ่งเป็น อำนาจที่ครอบครองสังคมส่วนใหญ่ และให้ค่าและความหมาย รวมทั้งควบคุมอำนาจของ “ผีผู้หญิง” “ผีผู้ชาย” และ “ผู้หญิง” ที่ยังมีชีวิตอยู่บนโลกด้วย เช่น อำนาจของผู้ชายบนโลก ที่กำหนดให้พระ (ผู้ชาย) มีความศักดิ์สิทธิ์มากกว่า “ผีผู้หญิง” และ “ผีผู้ชาย” และกำหนดให้ภูตผีมีไว้เพื่อ ควบคุมผู้หญิงในสังคม หากไม่ได้มีไว้เพื่อควบคุมผู้ชาย ดังที่ละครได้สร้างให้ขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในตอนจบของละคร พระ ศาสนา หรือผู้ชาย มักจะเป็นผู้ที่มาปราบ “ผีผู้หญิง” หรือเป็นผู้ที่ทำให้ “ผีผู้หญิง” สงบ และกลับไปอยู่ในที่ของตน ซึ่งการผลิตภาพการปราบผี โดยวาทกรรมเพศชายที่ เกิดขึ้นอยู่ในละครผีแทบจะทุกเรื่อง ได้แสดงให้เห็นว่า ละคร “ผีผู้หญิง” สร้างขึ้นจากมุมมองของ เพศชายที่เป็นมนุษย์

อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้วิจัยได้วิเคราะห์ปัจจัยการกักขังและปลดปล่อย “ผีผู้หญิง” ทั้งหมด พบว่า มีอุดมการณ์บางอย่างที่แฝงอยู่หรือกำหนดอยู่เบื้องหลังปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ อุดมการณ์นั้น ได้ลดรูป และแสดงคุณสมบัติผ่านทางตัวละคร “ผีผู้หญิง” ทั้ง “ผีอรัก” “ผีจำยอม” และ “ผีแม่” ซึ่ง ด้วยการชมละครเพียงผิวเผินจะไม่อาจเห็นอำนาจที่แฝงอยู่นี้ได้ แต่อุดมการณ์นี้จะฝังเข้าไปในจิตใจ ของผู้ชม โดยใช้กลยุทธ์ Over-determination กล่าวคือ เป็นการใช้กลยุทธ์การทำงานของอุดมการณ์ สามารถที่จะมองเห็นได้โดยไม่ว่าจะมองจากเงื่อนไขใด จะพบว่ากรอบวิธีคิดสูงสุด หรือเบื้องหลัง ของกรอบวิธีคิดของการกักขังและปลดปล่อย “ผีผู้หญิง” ก็คือ อุดมการณ์ความเป็นผู้หญิง ดังภาพที่

แผนภาพที่ 7.1

อธิบายลักษณะ Over determination ของ “ผีผู้หญิง”

จากแผนภาพที่ 7.1 พบว่า ปัจจัยในการกักขังและปลดปล่อย “ผีผู้หญิง” ได้แก่ ความรัก ความงาม กรรม ความเป็นแม่ พรหมจรรย์ และความเป็นเมือง ซึ่งปัจจัยทั้ง 6 นี้จะทำการกักขังและปลดปล่อย “ผีผู้หญิง” ไปตามบริบทต่าง ๆ ตามที่อุดมการณ์ “ความเป็นผู้หญิง” นั้น ได้แฝงเข้ามาทำงานอยู่เบื้องหลัง และในขณะที่อุดมการณ์ความเป็นผู้หญิงทำงานอยู่ “ผีผู้หญิง” เหล่านี้ก็ได้มีความพยายามที่จะต่อสู้ และต่อรองกับระบบปิตาธิปไตยที่สร้าง “ความเป็นผู้หญิง” ขึ้นเช่นกัน ดังนั้นแม้ว่า การประกอบสร้าง “ผีผู้หญิง” นั้นจะเป็นสิ่งที่เกิดจากวาทกรรม “ความเป็นหญิง” ก็ตาม แต่ก็ได้มีความพยายามในการต่อสู้ของ “ผีผู้หญิง” ต่ออำนาจเหล่านี้เช่นกัน

3. การทำร่างกายให้เชื่อง

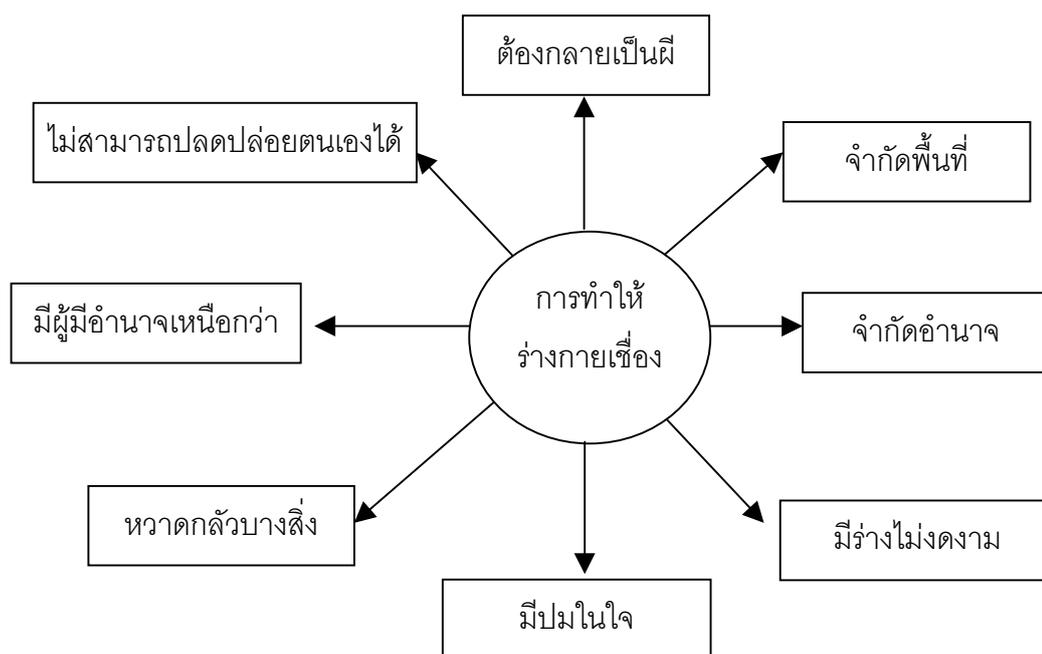
ภายใต้ร่างกาย หรือเบื้องหลังกิจกรรมต่าง ๆ ที่เราใช้ร่างกายแสดงออกมา ล้วนแล้วแต่ได้รับการประกอบสร้างความคิดเอาไว้ (สมสุข หินวิมาน, 2545, น. 212) ซึ่งหมายความว่า ร่างกายได้กลายเป็นพื้นที่ที่กลุ่มอำนาจต่าง ๆ เข้ามามีอำนาจเหนือ หรือแสดงให้เห็นถึงอำนาจที่กลุ่มต่าง ๆ มีอยู่เหนือร่างกายของผู้ที่อ่อนแอกว่า ซึ่งร่างกายของ “ผีผู้หญิง” ก็ได้แสดงให้เห็นว่า ร่างของเธอมักเป็นสถานที่ที่กลุ่มอำนาจที่มีอำนาจเหนือกว่า สามารถแสดงอำนาจเหนือร่างกายเธอ ซึ่งหนึ่งในวิธีการที่ “ผีผู้หญิง” ถูกใช้ร่างกาย ก็คือ การทำให้ร่างกายเชื่อง (docile body)

การทำให้ร่างกายเชื่อง (docile body) นั้น เป็นกลไกการล่อลวง โดยทำให้ “ผีผู้หญิง” หลงคิดว่าตนเองมีอำนาจ จึงไม่ได้ลุกขึ้นมาทำความเสียหายต่อระบบปีตาธิปไตยไปมากกว่าที่ชายได้กำหนดอยู่เบื้องหลัง ซึ่งการที่ร่างกายเชื่องนั้น เป็นภาวะที่ร่างกายของ “ผีผู้หญิง” ที่แม้จะดูเหมือนมีอำนาจมากและสามารถต่อรองกับกลุ่มอำนาจต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระบบปีตาธิปไตย หากแต่ในความเป็นจริงแล้ว กลับมีระบบปีตาธิปไตยกำหนดขอบเขตของอำนาจเหล่านี้ไว้เบื้องหลังทั้งหมด

โดยกระบวนการที่ กลุ่มอุดมการณ์ปีตาธิปไตยทำให้เธอเหล่านี้ดูเชื่อง แสดงออกโดยการทำให้เธอเหล่านี้อ่อนแอลง ดังแผนภาพ

แผนภาพที่ 7.2

แสดงวิธีการทำให้ “ผีผู้หญิง” เชื่องจากระบบปีตาธิปไตย

จากแผนภาพที่ 7.2 หมายความว่า วิธีการที่ระบบปีตาธิปไตยจะทำให้ร่างกาย “ผีผู้หญิง” เชื่องนั้น ประกอบด้วย

1. ต้องกลายเป็นผี

การที่ผู้หญิงจากที่เป็นคน ต้องกลายเป็นผีนั้น ทำให้ลดระดับของการเป็นสิ่งมีชีวิต กล่าวคือ แทนที่จะเป็นคนที่สามารถจะทำได้เหมือนคนทั่วไป แต่กลับกลายเป็น “ผีผู้หญิง” ซึ่งจะก่อให้เกิดผลพวงต่าง ๆ ดังข้อ 2-7 ตามมา

อย่างไรก็ตาม การกลายเป็น “ผีผู้หญิง” นี้ ก็ทำให้ผู้หญิงเหล่านี้มีอำนาจมากขึ้นกว่าตอนที่เป็นคน และทำให้พวกเธอสามารถที่จะลุกขึ้นสู้กับอำนาจเหล่านี้ได้ ซึ่งหมายความว่าผู้หญิงจะสามารถมีอำนาจได้ หากต้องไม่ใช่ผู้หญิงที่อยู่ในกรอบ ต้องเป็นตัวละครที่เบี่ยงเบน (deviance) ดังเช่นภาพของแม่ที่เบี่ยงเบน ภรรยาน้อย หญิงขายบริการ และผู้หญิงแกร่ง ในงานวิจัยของบงกช เศวตามร์ (2533)

2. จำกัดพื้นที่

“ผีผู้หญิง” จะมีขอบเขตในการอาศัยอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ เช่น “ผีแม่” จะอยู่แต่ในบ้านเท่านั้น หากออกไปภายนอก จะหมายถึงอันตราย แต่ “ผีแม่” ก็สามารถที่จะหาทางออกให้กับปัญหานี้ได้โดยการสร้างบารมี เพื่อที่จะให้คนทั่วไปหรือผีตนอื่น ๆ ดูแลลูกหลานแทนตนได้ และในบางครั้ง คนเหล่านี้ และลูกหลานก็ต้องดูแล “ผีแม่” เมื่อออกไปภายนอกเช่นกัน ซึ่งแม้การจำกัดพื้นที่จะสามารถลดอำนาจของ “ผีอรัก” และ “ผีจ่ายอม” ได้แต่ทั้ง “ผีอรัก” และ “ผีจ่ายอม” ก็ยังสามารถกลับไปเพิ่มพลังอำนาจของตนจากแหล่งอำนาจของตนเอง แต่สิ่งเหล่านี้ก็กั๊ก “ผีแม่” ไม่ได้

3. จำกัดอำนาจ

“ผีผู้หญิง” จะมีอำนาจอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ ที่ไม่ใช่ของตนอย่างจำกัด เช่น อรัญญานิ (“ผีอรัก”) ที่กลายเป็นอมตะแล้ว แต่เมื่ออยู่ในเมือง ก็กลายเป็นผู้ที่มีอิทธิฤทธิ์เท่านั้น และอำนาจของเธอก็หมดลงอย่างรวดเร็วอีกด้วย ดังนั้น เธอจึงหาทางแก้ด้วยการต้องเข้าไปบำเพ็ญตบะ และอาบไฟ (จากเรื่องเกล็ดมรกต) ซึ่งปะการัง (“ผีจ่ายอม”) ก็พบปัญหาที่ถูกจำกัดอำนาจเช่นกัน และเธอก็สามารถที่จะแก้ปัญหานี้ได้ด้วยการกลับไปใกล้ ๆ ทะเล หรือมีสิ่งของแทนตนไปที่ทะเลทุกครั้ง ที่เริ่มรู้สึกว่ามีอำนาจน้อยลง (จากเรื่องปะการังสีดำ)

อย่างไรก็ตาม “ผีแม่” บางตน กลับมีอำนาจไม่จำกัด ทั้งนี้เพราะ ได้ใช้อำนาจของพุทธศาสนาเป็นอำนาจของตน กล่าวคือ ล้นทม (“ผีแม่”) ได้ใช้อำนาจของตน ซึ่งเป็นอำนาจของพุทธศาสนาฆ่าสามีใหม่และภรรยาบ่อย โดยอ้างว่า สาเหตุที่ตนฆ่าคนเหล่านี้ เพราะพวกเขาไม่สามารถกลับตัวเป็นคนดีได้ จึงต้องกำจัดทิ้ง

4. มีร่างไม่คงงาม

ร่างกายของ “ผีผู้หญิง” จะไม่คงงามเหมือนผู้หญิงทั่วไป เช่น บางครั้งร่างก็เลือนลาง บางครั้งก็หน้าตาน่ากลัว และในบางครั้ง ก็กลายเป็นปีศาจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้คนกลัวและไม่อยากเข้าใกล้ ซึ่งขัดกับวัตถุประสงค์ของ “ผีอรัก” ที่ยังรอคอยความรักเพื่อที่จะได้กลับไปอยู่กับสามีของตน แต่ “ผีอรัก” ก็ยังคงมีร่างแปลง ที่สามารถจะต่อรองทำให้ร่างกายของตนสวยงามเพื่อที่จะได้มีระยะเวลาสั้น ๆ ที่ได้อยู่ร่วมกับสามีของตนที่เป็นคนอย่างมีความสุข

5. มีปมในใจ

“ผีผู้หญิง” โดยส่วนมากแล้วจะมีปมในใจ ซึ่งทำให้เธอเหล่านี้ต้องกลายเป็น “ผีผู้หญิง” ประเภทต่าง ๆ เช่น มีความคิดว่าตนเองต้องมีสามีให้ได้ จึงกลายเป็น “ผีอรัก” คิดว่าการเป็นแม่ต้องเลี้ยงลูกให้ดีที่สุด แม้จะตายไปแล้วก็ตาม ก็จะกลายเป็น “ผีแม่” แต่ในละคร “ผีอรัก” ที่ “ผีอรัก” สามารถปลดปล่อยตนเองได้นั้น ก็ได้แสดงให้เห็นว่า จริง ๆ แล้วเธอเหล่านี้สามารถที่จะขจัดปมปัญหาออกไปได้ และสามารถปลดปล่อยตนเองได้เช่นกัน (แม้จะมีเป็นส่วนน้อยก็ตาม)

6. หวาดกลัวบางสิ่ง

“ผีผู้หญิง” จะหวาดกลัวบางสิ่งที่คุณส่วนมากไม่กลัว เช่น กลัวพระเครื่อง หรือของปลุกเสกต่าง ๆ ในบางครั้งอาจไม่ได้หวาดกลัว แต่ไม่สามารถเข้าใกล้ได้ เช่น ในกรณีของ “ผีแม่” ที่ไม่สามารถเข้าใกล้วัดได้ เพราะจะร้อน แต่เธอก็ไม่กลัวพระ ซึ่งการที่ “ผีผู้หญิง” กลัวเกรงบางสิ่งนั้น ทำให้เธอต้องถูกรบกวน หรือพ่ายแพ้ต่ออำนาจเหล่านี้ แต่เธอก็ยังพอที่จะมีอำนาจในการเป็น “ผีผู้หญิง” ที่จะพอสามารถต่อสู้ หรือต่อรองกับอำนาจเหล่านี้ได้ (แม้ในตอนท้ายจะแพ้ก็ตาม)

7. มีผู้มีอำนาจเหนือกว่า

“ผีผู้หญิง” จะมีผู้มีอำนาจเหนือกว่าตนควบคุมอำนาจของพวกเขาไว้เสมอ (ทั้งหมดเป็นเพศชาย) โดยที่ผู้มีอำนาจเหนือจะควบคุมให้เธอทำอะไรก็ได้ตามที่เขาปรารถนา อย่างไรก็ตาม “ผีผู้หญิง” จะพยายามดิ้นรนและต่อสู้ พยายามฝ่าฝืนอำนาจและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่พยายามกำกับเธอไว้ แม้โดยส่วนมากแล้ว “ผีผู้หญิง” ก็ไม่อาจฝ่าฝืนอะไรได้ในตอนท้าย

8. ไม่สามารถปลดปล่อยตนเองได้

“ผีผู้หญิง” แทบจะทั้งหมด ไม่สามารถปลดปล่อยตนเองได้ เธอเหล่านี้ต้องพึ่งพาคนรอบข้าง เช่น บุตรหลาน คนรักหรือศัตรู ในการปลดปล่อยเธอ ทั้งนี้ “ผีผู้หญิง” ที่สามารถปลดปล่อยตนเองได้มีเพียง ณ จันทร (จากเรื่องเสือ) และ คุณผอบแก้ว (จากเรื่องเรือนนพเก้า) เท่านั้น อย่างไรก็ตาม “ผีแม่” แม้จะไม่สามารถปลดปล่อยตนเองได้ หากแต่เธอเองสามารถที่จะเลือกเวลาที่จะปลดปล่อยตนเองได้ ซึ่งนั่นก็หมายความว่า เธอก็มีสิทธิในการที่จะปลดปล่อยตนเองได้ในระดับหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม เหตุผลที่ “ผีผู้หญิง” เหล่านี้ถูกทำให้เชื่อง ก็เพื่อจุดมุ่งหมายที่จะกลับไปสนับสนุนอำนาจของระบอบปิตาธิปไตย กล่าวคือ

1. “ผีอรัก” มีวัตถุประสงค์ในการเป็นผีเพื่อรอกอยความรักจากชาย
2. “ผีจำยอม” ถูกจงใจให้เป็นผีเนื่องจากอุดมการณ์ปิตาธิปไตยต้องการพื้นที่ในการแสดงอำนาจ

3. “ผีแม่” มีวัตถุประสงค์ที่อยู่นบนโลกในการเลี้ยงดูบุตรของตนให้ดีที่สุด โดยที่ไม่มีพ่อมาเกี่ยวข้อง ซึ่งทั้งการที่พ่อไม่เกี่ยวข้องและการเลี้ยงดูบุตรให้ดีตามวาทกรรมพุทธศาสนาในสังคมไทยก็เป็นการสนับสนุนระบอบปิตาธิปไตย

ดังนั้น “ผีผู้หญิง” จึงถูกทำให้เชื่องจากอำนาจปิตาธิปไตยโดยที่เธอเองบางครั้งไม่รู้ตัว แต่บางครั้งก็พยายามที่จะต่อรองและต่อต้าน แม้ว่าจะสำเร็จหรือไม่ก็ตาม แต่อย่างน้อยที่สุดพวกเธอเองก็ได้ลุกขึ้นมาสู้กับวาทกรรมปิตาธิปไตยแล้วเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม การที่ “ผีผู้หญิง” ส่วนใหญ่ ยังคงอยู่ใต้อาณัติแห่งอำนาจของปิตาธิปไตยในตอนจบของละคร ทำให้เห็นว่า ละคร “ผีผู้หญิง” สร้างอยู่บนพื้นฐานความคิดของบรรทัดฐานของชาย (male norms) แต่ก็ได้มีวาทกรรมต่อต้านเกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องเช่นกัน แม้จะสำเร็จบ้างไม่สำเร็จบ้างก็ตาม ที่น่าสังเกตคือ ละครโทรทัศน์นั้น ประเภทของสื่อ ของผู้หญิง (women's genre) ดังนั้น การที่เป็นสื่อของผู้หญิง จึงมีแนวโน้มว่าจะถูกสร้างขึ้นบนบรรทัดฐานของชาย ซึ่งหมายความว่า ในโลกของสื่อมวลชน แม้แต่สื่อของสตรีก็ยังไม่ปลอดจากมายาคติที่ถูกประกอบสร้างขึ้นจากวาทกรรมชายเป็นใหญ่ ซึ่งนั่นหมายความว่า ความบันเทิงของละคร ยังเป็นกลไกรักษาอุดมการณ์ครัวเรือน (domestic ideology) เอาไว้ (สมสุข หินวิมาน, 2545, น. 181)

4. ความสัมพันธ์ระหว่างละครโทรทัศน์กับการสร้างภาพตัวแทน “ผีผู้หญิง”

1. ตัวละคร “ผีผู้หญิง”

สมสุข หินวิมาน (2545, น. 181) ได้กล่าวถึงธรรมชาติของละครโทรทัศน์ว่าในฐานะที่ละครมีลักษณะเป็นสื่อแห่งการเล่น (soap opera as play) ซึ่งหมายความว่า ละครโทรทัศน์นั้นไม่ได้เป็นเพียงโลกที่ให้แต่ความบันเทิงเท่านั้น หากแต่มีกลยุทธ์การทำงานทางอุดมการณ์ผ่านเอกลักษณ์ของสื่อชนิดนี้อีกด้วย

2. วิธีการถ่ายทอดอุดมการณ์ที่สร้างขึ้นในละคร “ผีผู้หญิง” ผ่านไปยังผู้ชม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง

ดังที่สมสุข หินวิมาน (2545, น. 190) ได้กล่าวถึงนักวิชาการกลุ่ม feminism ที่มีข้อสันนิษฐานเบื้องต้นว่า บรรดาละคร ‘น้ำเน่า’ทั้งหลายเป็นกลไกสืบทอดอุดมการณ์ให้ผู้ชมสตรี โดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้าน

การถ่ายทอดอุดมการณ์ผ่านงานละครโทรทัศน์นั้นมีส่วนสำคัญอย่างมากในการบ่มเพาะอุดมการณ์ปิตาธิปไตย ดังที่ สมสุข หินวิมาน (2545, น. 203) ได้กล่าวไว้ว่า ละคร ‘น้ำเน่า’ เป็นผลผลิตที่ทั้งถูกสร้าง และถูกบริโภคอยู่ทุกวัน ดังนั้นละครโทรทัศน์จึงเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญใน

ปฏิบัติการแห่งชีวิตประจำวัน (the practice of everyday life) อันหมายความว่า ละคร 'น้ำเน่า' เป็นพื้นที่แห่งการช่วงชิงอำนาจ มีการต่อรอง ต่อสู้ เอาชนะ และพ่ายแพ้ของขั้วความคิดที่หลากหลาย หรือที่เรียกว่าเป็น พื้นที่แห่งการปฏิบัติการทางอุดมการณ์ (ideological practice) และการครองความเป็นเจ้า (hegemony) ซึ่งวิธีการในการสอดแทรกอุดมการณ์เพื่อที่จะบ่มเพาะไปยังผู้ชมนั้นมีดังนี้

1. การออกซ้ำ ๆ เพื่อรักษาอุดมการณ์ภายในครัวเรือน (domestic ideology) ซึ่งเป็นการรักษาอุดมการณ์ปีตาธิปไตยให้ยังคงดำรงอยู่ในสังคมต่อไป โดยนำอุดมการณ์นั้นมาเสนอในละครโทรทัศน์ ซึ่งเป็นสื่อที่ออกซ้ำบ่อย ๆ มีเป็นประจำทุกวัน ตรงเวลา และมีแทบจะทุกช่องโทรทัศน์ (ช่อง 3, 5, และ 7) ซึ่งหมายความว่า เป็นสิ่งที่ เข้ามาถึงในบ้านของประชาชนและถึงตัวของผู้หญิง ซึ่งเป็นผู้รับสารเป้าหมาย เพื่อที่จะทำให้อุดมการณ์เหล่านี้ฝังอยู่ในความคิดของบุคคลมากยิ่งขึ้น โดยการที่ละครทำให้ตอนจบของทุกเรื่องนั้น "ผีผู้หญิง" จะหมดอำนาจลง ซึ่งหมายความว่า "ผีผู้หญิง" จะมีอำนาจเพียงใด หากแต่ในที่สุดแล้ว ก็ต้องพ่ายแพ้ให้กับอุดมการณ์ปีตาธิปไตย

2. ใช้วิธีการแพร่ภาพโดยใช้สื่อที่อยู่ในครัวเรือน (domestic media) ซึ่งก็คือโทรทัศน์ เพราะในทุกครัวเรือนจะมีโทรทัศน์ เหมือนเป็นเฟอร์นิเจอร์ภายในบ้าน ดังนั้น การที่ละครเผยแพร่ทางโทรทัศน์ก็หมายความว่า อุดมการณ์นั้น จะสามารถเข้าไปยังทุกครัวเรือนของประเทศไทย ซึ่งจะทำให้ผู้ชมที่เป็นสตรี รับรู้เนื้อหาของ การ "ประกอบสร้าง" ทั้ง "ผีผู้หญิง" และตัวตนของผู้หญิงแบบที่อุดมการณ์ปีตาธิปไตยต้องการ

3. ละครใช้วิธีการถ่ายทอดอุดมการณ์การใช้อำนาจปีตาธิปไตยต่อตัวละคร "ผีผู้หญิง" โดยการสาธิตการใช้อำนาจ (visualised) ให้ผู้ชมได้ดู กล่าวคือ ละครทำให้ร่างกายของ "ผีผู้หญิง" เชื่องโดยวิธีการต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว โดยอำนาจของปีตาธิปไตย ซึ่งเป็นอุดมการณ์ผ่านละคร "ผีผู้หญิง" เป็นผู้กระทำ การกระทำเช่นนี้เป็น การสาธิตให้ผู้ชมเห็นว่า อุดมการณ์ปีตาธิปไตยยังคงได้รับการสืบทอดต่อ และแม้ "ผีผู้หญิง" ที่มีอำนาจมากก็ยังไม่อาจจะต้านทานอุดมการณ์พ่อเป็นใหญ่ได้ทั้งหมด เพราะสิ่งต่าง ๆ ที่อุดมการณ์ได้กระทำอยู่บนร่างของ "ผีผู้หญิง" รวมทั้งการตัดสินใจว่า "ผีผู้หญิง" นั้นจะได้รับการปลดปล่อยเมื่อใด ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงอำนาจที่มีอยู่ นอกจากนี้ แม้ "ผีแม่" จะมีอำนาจมากกว่า "ผีผู้หญิง" แบบอื่น ๆ หากแต่เธอก็ทำได้เพียง ต่อรอง และประนีประนอมกับอำนาจของอุดมการณ์เท่านั้น

4. การถ่ายทอดอุดมการณ์ผ่านทางละคร ซึ่งมีลักษณะเป็นตอน ๆ (serialisation) นั้นทำให้ ในละคร "ผีผู้หญิง" อาจทำให้ "ผีผู้หญิง" บางประเภท ไม่ได้ได้รับความสุขสมหวังในตอนท้าย หากแต่ด้วยธรรมชาติของละครโทรทัศน์ที่มีลักษณะแบ่งเนื้อหาเป็นตอน ๆ จึงทำให้ผู้ชมสามารถที่จะเติมแต่งจินตนาการดังที่ตนต้องการได้ระหว่างตอนนั้น ๆ ได้

ดังนั้น ละคร “ผีผู้หญิง” ซึ่งแสดงออกถึงการต่อสู้ของตัวละคร “ผีผู้หญิง” อยู่ตลอดเวลา นั้น จึงเป็นตัวอย่างในการแพร่ภาพของความหมาย หรืออุดมการณ์ต่อต้าน แม้ในตอนจบละครจะทำให้เป็นไปตามอุดมการณ์ปิตาธิปไตยก็ตาม ดังที่ Louise Spence (1995 อ้างถึงใน สมสุข หินวิมาน, 2545) ละครโทรทัศน์จะสร้างความหมายสองด้าน ทั้งที่แสดงภาพแทน (represent) และท้าทาย (challenge) ปรัชญาการณในโลกความเป็นจริงไปพร้อม ๆ กัน

โดยสรุปแล้ว แม้ละคร “ผีผู้หญิง” จะถูกสร้างขึ้นด้วยมุมมองของบรรทัดฐานของชาย (male norms) แต่ก็ยังมีอุดมการณ์ต่อต้านเข้ามาแทรกอยู่ตลอดเวลา เช่น การต่อสู้ของ “ผีผู้หญิง” ดังนั้น เมื่อละครได้ถ่ายทอดผ่านมายังผู้ชม ผู้ชมจะเป็นผู้ตัดสินเองว่า จะรับอุดมการณ์หลักที่ละครได้เสนอ คือ การยอมรับอุดมการณ์ปิตาธิปไตย ซึ่งก็คือ การยอมรับอำนาจ หรืออาจรับภาพของอุดมการณ์ต่อต้าน ซึ่งก็คือ การต่อสู้ ท้าทายกับอุดมการณ์ปิตาธิปไตย แต่การต่อสู้ที่ผู้ชมอาจต่อสู้หรือต่อรองเฉพาะในจินตนาการ แล้วกลับมายอมรับอำนาจปิตาธิปไตยเช่นเดิม หรืออาจลุกขึ้นต่อสู้ขึ้นมาในโลกแห่งความจริงเลยก็เป็นได้

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ภาพตัวแทน “ผีผู้หญิง” ในละครโทรทัศน์” เป็นงานวิจัยแรกที่เกี่ยวข้องกับละคร “ผีผู้หญิง” โดยการวิเคราะห์ตีความ (textual analysis) ซึ่งผู้วิจัยพบว่า งานวิจัยที่ควรศึกษาในประเด็นต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

1. งานวิจัยเกี่ยวกับผู้รับสาร และผู้สร้างละคร “ผีผู้หญิง” เพื่อให้ทราบถึงเจตนาารมณ์ และกระบวนการสร้างภาพตัวแทนของผู้ส่งสาร รวมทั้งการตีความหมายของผู้รับสาร เพื่อให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น
2. การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกเพียงตัวละคร “ผีผู้หญิง” เท่านั้น ดังนั้น ในงานวิจัยครั้งต่อไป จึงควรมีการศึกษาภาพตัวแทนตัวละคร “ผีผู้ชาย” เช่นกัน เพื่อให้ทราบความแตกต่างและสามารถเปรียบเทียบความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างมีนัยสำคัญ
3. การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการวิจัยละคร “ผีผู้หญิง” จากในละครเท่านั้น ดังนั้น ในการวิจัยครั้งต่อไป จึงควรมีการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่าง “ผีผู้หญิง” ที่มีอยู่จริงในตำนาน เช่น แม่นาค ปอบ กระสือ นางตานี ฯลฯ กับตัวละครเหล่านี้ ที่ละคร “ผีผู้หญิง” ได้ประกอบสร้างขึ้น

โดยการสัมภาษณ์ผู้กำกับละคร เปรียบเทียบกับผู้ชม ว่ากลุ่มคนเหล่านี้ มีความคิดเห็นแตกต่างกัน
เช่นไร และเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการใช้ประโยชน์ทั่วไป

1. ผู้วิจัยค้นพบว่า ลักษณะของ “ผีผู้หญิง” ในละครได้สะท้อนภาพของผู้หญิงในปัจจุบัน ซึ่งทำให้เห็นการประกอบสร้างในละคร ว่า ได้ผลิตซ้ำภาพของผู้หญิงที่แม้จะดูเหมือนว่ามีอำนาจอยู่อย่างจำกัด หากแต่ก็มีความพยายามที่จะต่อสู้และดิ้นรนให้หลุดพ้นจากพันธนาการนี้
ดังนั้น จึงน่าจะมีการสนับสนุนละครที่แสดงออกถึงการใช้อำนาจของผู้หญิงที่ส่งผลดีต่อตัวของผู้หญิง
หรือละครที่แสดงการใช้อำนาจระหว่างหญิง-ชายอย่างประนีประนอม

2. นักเคลื่อนไหวในปัจจุบัน จะสนใจสิทธิสตรีในมิติทางเศรษฐกิจมากกว่ามิติทาง
ความหมาย ซึ่งทำให้มองข้ามวิธีที่ปลุกฝังจิตสำนึกให้กับสตรีที่อยู่ในครัวเรือน ดังนั้น จึงควรมี
การเพิ่ม หรือสอดแทรกแนวคิดที่เกี่ยวกับสิทธิของประชากรที่เท่าเทียมกัน เพื่อให้สตรีที่อยู่ในบ้าน
นั้นตระหนักได้ถึงสิทธิของตนเอง โดยสามารถนำความคิดเหล่านี้สอดแทรกเข้าไปในละครได้ดังเช่น
ที่อุดมการณ์ปีตาธิปไตยเข้าไปแทรกไว้ในละครโทรทัศน์